

A black and white close-up portrait of an elderly man with a mustache, looking directly at the camera with a serious expression. His hand is resting under his chin. The background is dark and out of focus.

Rašytojas, kino scenaristas ir režisierius,
Prancūzijos konsulas, milžiniškų ambicijų ir didelių aistrų žmogus,
nuotykių mėgėjas ir svajotojas, garsus XX a. menininkas.
Burtininkas, žaidžiantis savo paslaptimis.

DOMINIQUE BONA
**ROMAINAS
GARY**

BIOGRAFIJA

baltos lankos

Dominique Bona

Romainas Gary

biografija

Iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė

baltos lankos

Parijo jaunystė

Virš Angelių įlankos savo svajas lakina ištįsęs, laibas, tamsaus veido ir šviesių akių paauglys. Prancūzijos pietūs jį pavergė. Jis mėgsta saulę, neįtikėtina ištaigingą klimatą, kuris, palyginti su baisiomis jo vaikystės žiemomis, prilįgsta rojui. Paauglys vardu Romainas Kacewas. Jam penkiolika metų. Jis yra žydas, neturtingas, betėvis. Kilęs iš Lenkijos. Dabar, 1927-aisiais, bus vos dveji metai, kai iš ten su motina pabėgo į Nicą. Kartūs karo, kurį išgyveno Vilniuje ir Varšuvoje, prisiminimai blėsta žiūrint į Rivjeros gamtovaizdį, nuostabią aplinką, apgaulingą kaip mirazas: Žydrojo Kranto palmės, bugenvilijos ir jazminaičiai.

Romainas Kacewas, gimęs Rytų Europoje, prisirišo prie šio Prancūzijos pietų miesto – bruzdaus ir kartu tingaus, linksmo, žydinčio, klegančio, kur limuzinai prie baltų it plakta grietinėlė rūmų išlaipina princeses, šokėjas, žvaigždes. Čia svajonė pasiekiamą ranka: jūra, dangus ir miesto šviesos – pasakiškų pažadų atspindys. Po maudynių Viduržemio jūroje Romainui labiausiai patinka vaikštinėti savo chimery draugijoje molu-promenada su švarku ant peties.

Nors jis juodbruvus lyg italas, Žydrąjame Krante be jokių abejonių laikomas turku. Vario atspalvio oda, išsišovę žandikauliai, migdolo formos akys Viduržemio pakrantės gyventojams iškart primena egzotiškesnes tautas. Geriausiu atveju

palaikomas mongolu. Jo kerintis žvilgsnis stebina – šviesios, beveik skaidrios, švelnaus mėlyno atspalvio, vos vos žydros akys slepiasi po sunkiais vokais – ir iškart užmena kilmės mįslę. Romainas Kacewas gražus, jo grožis – svetimtaučio. Kartais tai nuskamba kaip įžeidimas. Jo praeitis paslaptinga, bet visas veidas dvelkia Rytai: bruožai ryškūs, kaklas platus, lūpos storos. Netgi žydros akys galėtų priklausyti Zaporožės kazokui arba Čingischanui.

Jis vilki švarkelį, ryši kaklaraištį: būdamas neturtingas, rūpinasi savo išvaizda, ypač bijodamas būti panašus į imigrantą be skatiko kišenėje. Stengiasi atrodyti kaip padorus jaunuolis, o kine žavisi herojais pomada suteptais plaukais, tad dėvėtų drabužių krautuvėje nusipirko seną anglišką lietpaltį, su kuriuo tikisi būti be galo elegantiškas.

Nicoje jis tik kelis mėnesius gyveno dviejų kambarių bute Shakespeare'o prospekte. Jo namai – viešbutis, toks pat kosmopolitiškas kaip pats miestas: viešbutis-pensionas „Mermonts“ – kaip jūra, *mer*, pasak jo, ir kaip kalnas, *montagne*. Jis stovi prie Carlonės bulvaro (dabar François Grosso bulvaras) 7-o numerio, prie sankryžos su Dantės gatve, – tai didžiulis, aštuonių aukštų smėlio spalvos pastatas be jokių ypatingų žymių, išskyrus gana banalų fasado frizą su 1900 metų data. Romainas įsikūręs erdviame pirmo aukšto kambaryje, kurio langai žiūri į nedidelį sodą.

Jis gyvena su motina. Šeimos nuotraukoje matyti, kad ponina Kacew – aukšta, liekna, liesoka moteris. Sulaukusi keturiasdešimt šešerių, žilus plaukus suka į kuodelį ir nešioja kuklias pilkas arba šviesiai violetines sukneles. Be atvangos rūko cigaretes „Les Gauloises bleues“ – mėlynas голуazas. Beveik gedulo spalvų drabužiais, išsiskyrusi, o gal ir našlė, tai moteris be vyro,

nors dar graži. Nenuleisdama rankų augina vienturtį sūnų. Ji žaliaakė ir vardu Nina².

„Mermonts“ savininkas, turtingas lietuvis, investavęs savo turtą Vakaruose, paskyrė ją viešbučio valdytoja ir ji čia jaučiasi kaip namie. Čia ateina galas ilgai kovai su skurdu. Pagaliau, pabėgusi nuo revoliucijų ir neturto, įkurdino sūnų lyg prinčą, pati sau pasiskyrusi mažiausią ir tvankiausią palėpės kambarėlį. Šis paprastas miesčioniškas pensionas, kuriame daugiausia laikinai apsistoja keliautojai anglai arba belgai, Ninai ir Romainui Nicoje tampa saugiu uostu – tikrais ir vieninteliais namais. Jaunuolis tiesiog nesikiša į pensiono svečių gyvenimą. Kartais jam tenka panėšėti lagaminą ar paduoti raktą, bet didžiumą laiko jis leidžia užsidaręs savo kambaryje su knygomis ir sąsiuviniais.

Šis viešbutis – margos publikos, kalbančios su įvairiais akcentais, pilna sala Nicos kvartale, kur tvyro Kijevo ar Sankt Peterburgo ilgesys. Tarp promenados ir Imperatoriškojo parko, plote, ribojamame stačiatikių katedros ir buvusios carų rezidencijos, su savo ikonomis ir samovarais susitelkė visų sluoksnių rusai: aristokratai ir buržua, bakalėjininkai, advokatai, kompanionės, menininkai ir netgi didysis kunigaikštis, kurį pažįsta Nina. Turtingiausieji įsitaisę aukštai, aplink auksu tviskančią katedrą turkio spalvos kupolais. Didžiausi vargšai gyvena šalia jūros. „Mermonts“ stovi pusiaukelėje.

Su kaimynais Romainas kalba rusiškai: su pulkininku Aprelevu, buvusiu carinės armijos karininku, su senąja ponija Bilderling arba su princese Cantacuzėne, kuri, vargingai įsikūrusi virš „Vašingtono“ kavinės Dantės gatvėje, ant kaklo nešioja

2 Tikrasis Romaino Gary motinos vardas – Mina, bet, matyt, ji buvo vadinama ir Nina, kaip pagrindinio veikėjo motina *Aušros pažade*. Taip savo tekstuose ją vadina ir jos dukterėčios sūnus Paulis Pavlowitchius.

auksinį keturlapį dobilą, jai padovanotą Wallis, Vindzoro hercogienės. Bet šioje tremtinių bendruomenėje Kacewai užima savitą padėtį.

Pirmiausia, jie yra žydai. To pakanka, kad būtų atskirti nuo stačiatikių, kurie lanko cerkvę ir ten užmezga visas draugystes, o visiems žydams be išimties, net kilusiems iš Rusijos, jaučia nepasitikėjimą ir panieką. Nors ir sveikinasi gatvėje, į namus jų nekviečia ir netgi neįsileidžia į Kokado (Caucade) karpines. Žydai laidojami kitur, ant kalno.

Kacewai nepraktikuoja jokios religijos. Nesilanko nė Gustave'o Deloye gatvės sinagogoje. Nors pagal civilinės būklės aktų įrašus yra žydai, nė nemėgina susieiti su kitomis savo konfesijos šeimomis. Nina Kacew atmetė šią problemą: ji nekalba apie Dievą ir vengia prisiminti savo kilmę. Gal net stengiasi pamiršti. O Romainas, paauglys, dar nemoka didžiulis savo kitoniškumu.

Rusai Nicoje, žydai rusų bendruomenėje, ateistai tarp žydų – Kacewai nepriklauso jokiam klanui nei jokiai grupei: jie gyvena vienas dėl kito, vieni, nesišliedami prie jokios tremtinių brolijos.

Mat juos, Niną ir Romainą, nuo kitų emigrantų iš Rusijos dar labiau nei tikėjimas skiria noras integruotis Prancūzijoje. Nanseno pasas liudija, kad jie neturi pilietybės, bet jie – nors kaimynai tebesvajoja apie didžiąją Rusiją, jos didybę ir tradicijas – nori pamiršti Maskvą, Vilnių ir Varšuvą. Jų praeitis pernelyg nyki, kad juos kamuotų nostalgija. Jie atvyko čia trokšdami pradėti geresnį gyvenimą. Todėl visos jų viltys nukreiptos į ateitį, kurią jiems žada žmogaus laisvių ir teisių šalis. Net jeigu Romainas ir jaučia, kad jo gyslomis teka tolimų protėvių totorių ar čigonų kraujas, jis neįsivaizduoja kitokio likimo: vieną

dieną jis bus prancūzas, ir jei nebūtų taip delsiama suteikti jam trokštamos pilietybės, jau būtų prancūzas. Jis nebenori prisiminti tremties etapų. Tarp iš savo žemės išrautų visokių įsitikinimų žmonių, kurie plaukia į Nicą kaip į svetingą metropolį, jis jau dabar stengiasi pasirodyti kaip tikras jaunas prancūzas ir niekadęs nekalba apie prarastą tėvynę.

Nina auklėjo jį diegdama Prancūzijos kultą. Pati išmokė prancūzų kalbos, o Vilniuje įkalė į galvą „Marselietę“. Per 1914-ųjų ir 1917-ųjų audras kurdama planus ir vargdama Lenkijoje, Prancūziją visada siejo su sėkme ir laime. Į sūnų perkelia nerealizuotas savo ambicijas – tokias aukštas, tokias beprotiškas, kad jos atrodo panašios į oro pilis. Netgi juodžiausiomis akimirkomis nepraranda vilčių dėl Romaino ateities. Ji pasiryžusi bet kokioms aukoms, kad tik sūnus, mylimas be saiko, taptų Prancūzų akademijos nariu ar Prancūzijos ambasadoriumi...

Laukdamas savo šlovės valandos, Romainas Nicoje tebėra beteisis svetimšalis, Lenkijos žydas, parijas. Jo geriausi draugai licėjyje: Sacha Kardo-Sessoëffas, Edouard'as Glicksmannas ir Ziegleris, emigrantai kaip ir jis. Joanos Arkietės ir Victorio Hugo šalyje Kacewas – taip pat svetimas vardas; vos tik padėjęs koją ant prancūzų žemės, Romainas svajoja pasikeisti tapatybę. Reikia visapusiškai atsigriebti.

Saulės užlietas, net tviskantis Rivjeros gamtovaizdis, kuriuo džiaugiasi Vidurio Europos kurortininkai milijardieriai, prastai maskuoja kur kas žiauresnę ir bjauresnę tikrovę. Atvykęs į Nicą, Romainas ilgai buvo neturtingas. Nors jie skursta ne taip kaip Vilniuje ir Varšuvoje, jis, paauglys, blaiviau suvokia savo padėtį ir jaučia didesnę kartėlį. Pirmaisiais mėnesiais lydėjo Niną nemaloniose klajonėse po miestą, po juvelyrų ir sen daikčių parduotuves, stengiantis parduoti samovarą ir per visas

nelaimės išsaugotą sidabrą. Bergždžias vargas. Kad išgyventų, Nina turėjo imtis pačių kukliausių darbų: prausė ir šukavo šunis, atidarė kačių ir paukščių pensoną, tvarkė kambarius. Kadangi buvo graži ir turėjo aukštuomenės damos manieras, gavo nedidelę vitriną viešbutyje „Negresco“: jai pavesta šių rūmų klientams pardavinėti kaklaraiščius, skareles, kvepalus. Paskui prekiaavo papuošalais vaikščiodama po viešbučius. Naudodamasi savo išvaizda, būdavo, prisistato kaip nuskurdusi aristokratė ir mėgdžioja rusišką akcentą, kurio šiaip jau nesijaučia net jai šnekant prancūziškai – jos prancūzų kalba visiškai švari, – beldžiasi į „Winter-Palace“, „Hermitage“, „Negresco“ turtingiausių kambarių duris, kad iškištų prekes.

Pinigų dažnai trūksta. Bet Romainas nealksta. Jo valgiaraštyje visada būna mėsos, nors pati Nina jos atsisako. Dėl sūnaus aukoja viską. Tačiau gyvenimas staiga pasirodo pavojingas ir permainingas, kai tik antstoliai atgraso Niną nuo žygių. Net jeigu nuo šiol viešbutyje „Mermonts“ Romainas jaučiasi saugus, jo likimas priklauso nuo motinos energijos ir sunkaus triūso, nors ji, beje, niekad nesiskundžia.

Nina – diabetikė, ne kartą ištikta hipoglikeminės komos, – kasdien rytą ir vakarą leidžiasi insuliną ir niekad neiš namų be raštelio, prisegto vidinėje apsiausto pusėje: „Aš sergu diabetu. Jei rasite mane nualpusią, malonėkite sugirdyti man smulkų cukrų, kurio rasite mano rankinuke. Ačiū.“³ Liga netrukdo jai nei dirbti, nei šypsotis. Kasryt nuo šeštos valandos ant kojų, perka maisto produktus „Mermonts“ viešbutiui,

3 *Aušros pažadas*. Čia ir toliau, su nedideliais pataisymais, cit. iš: Romain Gary, *Aušros pažadas*, vertė Violeta Tauragienė, Vilnius: Baltos lankos, 2018. Knygoje minimų Romaino Gary kūrinių pavadinimus originalo kalba ir vertimus į lietuvių kalbą žr. p. 421–424.

sudaro valgiaraštį, skirsto kambarius, vadovauja mažam personalui – keturiems asmenims tais sėkmingais metais – ir veda sąskaitas. Matai ją dvidešimt kartų per dieną laipiojant pensiono laiptais aukštyn žemyn, be kita ko, ir stačia sraigine atkarpa, restoraną jungiančia su rūsyje įrengta virtuve. Bufos (Buffa) turguje, už poros žingsnių nuo „Mermonts“, naujosios žuvies, sūrių, vaisių ir daržovių pardavėjų kartos jau nebeatsimena, kaip atrodė Nina Kacew, kuri kadaise pati kasdien ateidavo išsirikti maisto produktų viešbučiui. Pantaleoni, Renucci, Buppi, Cesari, Fassoli – prekiautojų vardai, paskelbti vitrinose, skambėjo taip pat neprancūziškai kaip jos pavardė, bet tie prekiautojai tapo jai savi, artimi ir draugiški. Į Bufos turgų ji eidavo kaip į šventę, nes visos tos spalvos, kvapai, šūksmai išvadudavo nuo griežtos rutinos ir bent laikinai ištraukdavo iš uždaro „Mermonts“ pasaulio. Ji neturėjo draugų.

Drovus, netgi laukinis Romainas augo drąsios ir išdidžios motinos šešėlyje ir klausydavo jos kaip mažas vaikas. „Tai motina žydė, – sakys Kardo-Sessoëffas, Romaino bičiulis rusas, – dievinanti sūnų, bet despotiška, valinga ir valdinga.“ Ji ragina Romainą veržtis į sėkmę, pranokti patį save. Jis paklūsta jai tiek iš pagarbos, tiek iš meilės. Ir kenčia dėl neteisingumo: Nina priversta sunkiai dirbti, o jis, nors norėtų jai padėti, dar jaučiasi bejėgis patenkinti jos troškimus. Tai paauglys, besiveržiantis į ateitį, kurią mato it pro miglą ir nežino, nuo ko pradėti. Rūstus paauglys, sutelkęs dėmesį į savo nerimą ir planus, kurių niekam neatskleidžia.

Išsikrauna sportuodamas: bėgioja, plaukioja. Paplūdimyje stovinčios kurortinės įstaigos „Grande Bleue“ plaukimo mokytojas norėtų padaryti iš jo čempioną. Iš tikrųjų jis už visas skriaudas keršija bangoms. Jam – santūrokam, iš pažiūros

ramiam – užaina pykčio ir įniršio priepuoliai. Vieną dieną trenkia antausį pardavėjui, kuris nebeleidžia motinos į krautu-
vę, nes ji nesumokėjusi už prekes. Kitą kartą – bakalėjininkui, įžeidusiam Niną. O galų gale sumuša palūkininką, kurį kvar-
talo rusai praminė Zarazovu – nuo *zaraza*, rusiškai „užkratas“. Kai Zarazovas ateina pas Kacewus reikalauti skolos, Romainas puola jį kumščiais ir išmeta į gatvę. O po savaitės Zarazovas bus nužudytas! Romainą, neturintį alibi – jis buvo pingpongo turnyre Grase, – tris kartus apklausė policija ir įtraukė į krimi-
nalinę įskaitą, – tokia jo karjeros pradžia.

Savo tūžmingumu ir neviltimi Romainas Kacewas daug kuo panašus į Žydrojo Kranto maištininkus ir jaunos dykūnus. Su draugu Glicksmannu rezga planus, kaip apiplėšti bankus ir užpulti buržua, išeinančius iš teatro ar kazino... Gerokai vėliau *Didžiojo skuduryno* herojus Liukas Martenas, savąja keršto dvasia – chuliganas, primins Romainą Kacewą, jo frustracijas ir pagiežą.

Nirštas – tai varomoji jėga, o Nica nepaliaujamai siūlo Romainui naujų dingsčių tūžti. Jis svajoja žaisti tenisą – tai buržua sportas. Vienas draugelis padovanojo jam raketę ir išmokė žaidimo pradmenų, bet Imperatoriškojo parko klubo nario mokestis toli gražu ne jo kišenei ir jis negali patekti į gražųjį plūktinį aikštyną. Nors pasikark. Bet įsikiša Nina: ji atsikasa iki parko su savo lazdele ir dar uždususi, bet atkišusi smailą lazdelę kaip ginklą pareikalauja prezidento priimti jos sūnų į klubą. Žinoma, nė kiek neabejodama Romaino gabumais... Gavusi sausoką atkirtį, kreipiasi net į Švedijos karalių, kurį atpažino po garsiąja šiaudine skrybėle. Jis – nuolatinis Žydrojo Kranto lankytojas ir puikus teniso žaidėjas. Ji gina sūnaus – būsimąjo Prancūzijos čempiono – reikalą. Mat Nina neturi

jokių kompleksų ir nesivaržo – jos ambicijos nepalieka vietos tokiems skrupulams. Gustavas V galų gale paprašo Romaino – šis, priešingai negu motina, miršta iš gėdos – pamušinėti kamuoliuką su jo treneriu. Kacewas atrodo juokingas, apgailėtinas, gaudo orą, bet nesitraukia. Jis išgers šią taurę iki dugno. Pasigirsta juokas. Gustavas V nė nemirkteli. „Pasirodymui“ pasibaigus pakviečia klubo prezidentą ir praneša, kad sumokės nario mokesį. Nina triumfuoja: Romainas pats geriausias. Bet Kacewas niekadęs nebekels kojos į Imperatoriškąjį parką. Mušinės kamuoliukus į stadiono sieną arba treniruosis paplūdimyje, iš vienos ir kitos įsivaizduojamo tinklo pusės.

Troškimas atsigriebti užaugina jam sparnus. Jis apsėstas vienos minties: sulaukti sėkmės – ir kuo greičiau, – kad patenkintų visus Ninos norus ir pagaliau pakiltų į jos puoselėjamų besaikių ambicijų aukštumas. Vaisinga ir dosni motinos vaizduotė sukūrė nepaprastą sodą, auksinę, šviesią salą, tampančią jiems užuoglauda ir teikiančią paguodą. Romainas leidžiasi įkvepiamas, nuraminamas Ninos šypsenos. Nina pranašauja rytojų ne lyginant pitija. Visą laiką žada šlovę ir turtą šioje šalyje, juos dar ignoruojančioje, regi jį žygiuojantį parade čia kaip ambasadorių, čia kaip generolą, čia kaip olimpinių žaidynių čempioną... Senstančią, silpnos sveikatos motiną meilė paverčia švytinčia valkirija. Ji tiki žvaigždėmis, sėkme, pagoniškųjų Vilniaus dvasių globa ir vieninteliu dievu – savo sūnumi. Kad nenuviltų išdidžiosios motinos, kurią myli labiau už viską, Romainas prisiekia sau neįmanomą dalyką: vieną dieną jis bus didis ir garsus.

Švelnus ir kupinas meilės paauglys, kuris iš neapykantos pasauliui, iš pasibaisėjimo jo vargais išgyvena pašėlusius maišto ir anarchizmo protrūkius, sutinka įsilieti į jam numatytą buržuazinį ir konformistinį uniformų ir ordinų pasaulį. Tegu

Gambettos bulvaro bakalėjininkai juokiasi: jis greičiausiai bus akademikas... Nors kartais jam užaina pykčio priepuoliai, jis pa-nyra į jūrą ir įnirtingai paplaukiojęs grįžta į krantą ramiai svajoti.

Romainas Kacewas dar nenustatė, kokiais gabumais esąs apdovanotas, nežino, ar jis ko nors vertas, bet turi daugybę troškimų ir, nors jo valia dar nemoka sutelkti polėkių, yra pasi-ryžęs bet kokioms kovoms.

Kasdienis gyvenimas Nicoje turi savo stebuklą. Į Shakes-peare'o prospektą, o paskui į Carlonės bulvarą atkeliauja pa-slaptingos perlaidos, kuriomis Nina mojuoja pro langą, Ro-mainui grįžtant iš mokyklos. Melsvi lapeliai – tarsi laimingų dienų gairėlės. Nežinia iš kur atėję, nežinia kieno pasirašyti, jie įneša į namus lašą prabangos ir saugumo jausmą. Nina atro-do nerūpestingesnė, bučiuoja Romainą, priverčia jį pakelti akis dangun, kad apsvaigtų nuo jų žydrumo, ir vedasi į Karališkąjį viešbutį klausytis čigonų muzikos.

Tie balti rūmai promenadoje kas vakarą tampa rusišku švenčių scena. Terasoje groja orkestras, stiprūs nostalgiški bal-sai traukia senas klajoklių genties dainas, – persekiojimai iš jos neatėmė gyvenimo aistros. Užstalės ir meilės dainos nu-gramzdina motiną ir sūnų į džiaugsmingas laimės svajones. Tada pilnatvės jausmas, kuris vis aplenkia Romainą, atrodo apčiuopiamas ir kone pasiekiamas. Jį nebe taip smaugia frus-tracijos. Muzika išvaduoja nuo žemiškos naštos, nuo grandi-nių, kurios dar stabdo pirmuosius jo polėkius. Po spektaklio jie susėda priešais jūrą. Nina ištraukia iš krepšio juodos duo-nos ir raugintų agurkų. Jie tylomis valgo, skendėdami tokioje pat palaimoje.

Rusiški agurkai turi keistų savybių: jie džiugina ir guo-džia, žadina – kaip ir čigoniškos dainos – euforiją. Nelyginant

balzamas širdžiai. Romainas Gary liks jiems ištikimas visą gyvenimą – kaip seniems bičiuliams svetimoje šalyje, visų jo klajonių liudininkams.

Padedant stebuklingai Aladino lempai, Nicą kartais pasiekia keistos dovanos, kaip antai lenktyninis dviratis „Thomann“ – oranžinis, prašmatnus. Romainas išdidžiai važinėja po visą miestą.

Jam, be abejo, buvo įdomu, kas tas užsimaskavęs žmogus – turtingas globėjas, kuris vis dar juo rūpindavosi, jį lepindavo, o paskui mėnesių mėnesius pamiršdavo, kol vėl atsirasdavo, pasislėpęs už savo mįslingų siuntų. Koks buvęs Ninos vyras, draugas ar meilužis galėjo prisiminti Romainą? Perlaidos žadino smalsumą, kreipė jo žvilgsnį į miglų gaubiamą horizontą, į tirpstančius ar uždraustus pažinti veidus. Jis niekad nemėgino sužinoti dosniojo pasiuntinio vardo. Niekados neuždavė klausimo motinai. Susitaikė su paslaptimi ir gyvenimu be tėvo.

Nina, visą laiką vilkinti šviesiai violetiniais arba pilkais drabužiais, atsisakė bet kokio flirto. Nesivaržydama atstūmė paskutinius gundytojus ir visiškai atsidėjo Romainui. Ji geria arbatą, rūko goluazas ir, be sūnaus, neturi jokių kitų aistrų.

Jis norėtų jai dovanoti mados dizainerės Jeanne Lanvin sukneles, brangius kvėpalus ir puokštes rožių. Bet gražiausios jo dovanos – pažymių knygelės.

Nicos licėjuje Romainas Kacewas – geras mokinys. Netgi vienas gabiausių prancūzų kalbai. Priimtas į penktą garsiosios mokyklos klasę⁴, nors dar nemoka prancūzų kalbos ir gana

4 Prancūzijos mokyklų sistema skiriasi nuo Lietuvos švietimo sistemos, be to, buvo nuolat reformuojama. Kaip čia matome, klasės numeruojamos nuo didesnės iki mažesnės. Licėjuje laikomi bakalauro egzaminai, suteikiantys teisę stoti į aukštąją mokyklą.

smarkiai atsilieka nuo kitų berniukų, kitais mokslo metais patenka į garbės sąrašą. Licėjaus vestibulyje 1929 m. po stiklu iškabintos ketvirtos klasės (B3) mokinių pavardės:

GARBĖS SĄRAŠAS

André Jean, iš Nicos

Bizeul Maurice, iš Nicos

Demagistri Charles, iš Nicos

Dulevant Edmond, iš Nicos

Kacew Romain, iš Viliaus

Parašyta *Wilus* – Vilius, bet Kacewui, pernelyg laimingam dėl pergalės, neatėjo į galvą paprašyti ištaisyti lenkiško miesto pavadinimą. Jam tai mažai terūpi. Jis tą dieną pagalvojo tik apie Demagistri, anksčiau vadintą Charles'iu, tapusį klasės laureatu: šis gavo pirmąjį apdovanojimą už istoriją ir geografiją, už matematiką, už gamtos mokslus ir pirmąjį apdovanojimą už prancūzų kalbą, pelniusį jam geriausio klasės mokinio titulą. Romainas iš jo išplėšė tik pirmąjį skaitovo apdovanojimą. Tai vienas iš dalykų, kurie jam sekasi: jo dikcija nepriekaištinga ir žemas balsas skamba kaip teatre, jis instinktyviai randa tinkamą toną, gestą. Ši neginčijama dovana, už kurią turėtų būti dėkingas Ninai, leido visam licėjui įrodyti, kad kažkoks Kacewas Charles'į Baudelaire'ą ir Pierre'ą de Ronsard'ą deklamuoja geriau už bet kurį kitą ir, be kita ko, gali pranokti netgi kažkokį Demagistri.

Antroje klasėje jaunas literatūros mokytojas Antony Musso, kilęs iš Nicos, savo saulėta tarsena skaito visus Romaino prancūzų kalbos rašomuosius darbus. Romainas gavo 17,5 balo iš 20-ies. Antrasis mokinys, Paulis Darmonas, teturi 12,5 balo.

„Puikiai mokančio prancūzų kalbą“ mokinio reputacija išliks ir vėliau.

Pirmoje klasėje jis gauna pirmąjį apdovanojimą už prancūzų kalbos rašinį: išsipildė didžioji svajonė. Mokytojas Louis Oriolis – neįgalusis. Mokiniai turi padėti jam atsikelti iš vėžimėlio ir užlipti ant pakylės. 1914–1918 m. didvyris, humanistas, kurio kultūrinis akiratis toks pat platus kaip ir širdis, patarinėja Romainui, drąsina jį rašyti savo kūrinius ir padeda atrasti Europos XVIII amžių. Tais metais, 1932-aisiais, Kacewas „patenkinamai“ išlaiko pirmuosius bakalauro egzaminus.

Įrašytas į licėjaus B (naujųjų kalbų) sekciją⁵, mokosi anglų kaip pirmosios užsienio kalbos ir vokiečių kaip antrosios. Vienintelis pagiriamasis raštas per šešerius mokslo metus – už vokiečių kalbą, kuri jam sekasi kur kas geriau nei kitiems. Kalbant apie visus kitus dalykus, jis niekuo nepasižymi ir jo nėra jokiam licėjaus apdovanojimų sąrašė – netgi, kad ir kaip keista, gimnastikos!

Filosofijos klasėje Romainą uždega pono Fouassier, klausiusio Léono Brunschvicgo paskaitų Tūro universitete, pamokos. Jis ryja Kantą, Spinozą ir 1933 m. bakalauro egzaminus išlaiko „gana gerai“.

Niekados nesimokęs lotynų kalbos, Romainas Kacewas pažįsta lotyniškąją literatūrą ir atmintinai moka klasikus. Mėgsta užmegzti dialogą su pasirinktais mokytojais, bet dar labiau mėgsta skanduodamas deklamuoti senovinius sonetus, tragedijų aleksandrinius ar Apšvietos amžiaus grožinę prozą.

5 1902 m., reformavus vidurinį mokslą, po bendro klasikinio ir moderniojo mokymo 6–3 klasėse ėjo dveji rengimosi bakalauro egzaminams metai pagal keturias sekcijas (B sekcija – lotynų kalba ir naujosios kalbos).

Licėjuje Romainas turi nedaug draugų. Tai laukinis pauglys, laiką atokiai nuo bet kokių grupelių. Prisikišęs į kišenės bloknotelį, per pertraukas ir nuobodžias pamokas – matematiką, fiziką, chemiją – rašinėja savo užrašus. Vienišas kaip vilkas. Bendraklasiai jį gerbia: Romainas už juos dvejais ar trejais metais vyresnis, jiems kelia pagarbą jo rašymo dovana ir brandumas. Kad ir aukštas, klasės nuotraukose stovi pirmoje gretose, kiti berniukai – jam iki peties. Apsirengęs kaip suaugęs vyras, elegantiškiau už mokytoją. Jis panašus į Didįjį Molną, pernelyg subrendęs, pernelyg protingas. Draugelių nuomonė sutampa: Kacewu gali žavėtis, bet jo neprijaukinsi.

Iš tiesų jis gyvena vidiniame pasaulyje, nepasiekiamame draugams. Tame slaptame sode, nužymėtame Ninos beprotybės gairių, jis svajoja apie moteris, kurias mylės, apie knygas, kurias parašys. Mat pagaliau, po begalinių trypčiojimų vietoje, prisiekė sau būti didžiu meilužiu ir didžiu rašytoju. Bent jau Don Žuanu ir Dostojevskiu. Kuklumas jo nepuošia.

Keturiolikmetis Romainas kol kas mylėjo tik Mariette – jaunutę merginą iš Nicos, kuri kartą per savaitę ateina išblizginti ponios Kacew parketo. Ji davė Romainui pirmas glamonių pamokas.

Su licėjaus draugais jis nusprendžia apsilankyti Šv. Mykolo gatvės viešnamyje prie Pajono upės. Kad turėtų, kuo užsimokėti kekšėms, parduoda viską, ką turi: teniso raketę ir Balzaco raštus, kuriuos gavo kaip prancūzų kalbos apdovanojimą, – ir ko neturi: lombarde užstato samovarą iš Vilniaus! Bet slenksčio neperžengia. Bijo pasigauti ligą: jo fobija – sifilis, ir taip bus visada. Verčiau lauks gražios, idealios, paslaptingos moters, kuri netrukus išdygs jo gyvenime kaip stebuklinėje pasakoje.

Motina liepė jam žūtbūt saugotis dviejų rykščių: minėtojo sifilio ir čigonių, o tai, prietaringų rusų manymu, reiškia tą patį. Vadovaudamasi mažylį saugančios patelės refleksu, motina vienintelį kartą gyvenime nusiveda jį į soborą Oskaro II gatvėje, kad jis prieš ikonas prisiektų būti atsargus dėl abiejų dalykų.

Jis taip skuba realizuoti save, kad romanus visada pradeda rašyti nuo paskutinio skyriaus – taigi jie prasideda nuo pabaigos. Stalčiai prikimšti eilėraščių, apsakymų, pjesių. Epopėjų arba daugiatomių romanų apmatų keičia įvairiausi, keisčiausi tekstai – ant popieriaus nugula vos kelios eilutės, visada baigiamosios. Romainas rašo nepaliaudamas. Dažnai, gavęs Ninos, įsitikinusios, kad sūnus sėdi prie savo Kūrinio, leidimą, praleidžia pamokas licėjuje. Užsidaro kambaryje ir, apsilkęs motinos dovanotu chalatu, panašaus sukirpimo kaip Balzaco, diena iš dienos margina krūvas balto popieriaus. Šią įkvėptą vienatvę leidžiama sudrumsti tik Ninai – tyliai bendrininkei su vaisiais nukrautu padėklų ir mėlynų goluazų dūmu.

Ji niekad nepertaukia jo darbo. Niekados neišlieja jam ant galvos savo nerimo ar rūpesčių. Susitaiko su dabartimi, kad ir kokia sunki ir atšiauri toji būtų. Neprašo sūnaus net išsiblizginti batų. Vienintelė Romaino pareiga, kurią ji pripažįsta, – mokytis ir rašyti. Jam tenka atsakomybė už bendrą jų ateitį, už bendrą šlovę, ir kai jis skaito motinai ką tik parašytus sakinius, ji nė akimirka neabejoja jo talentu. Jai iš lūpų neišsprūsta jokia kritinė pastaba, jokia išlyga: Romaino gabumai – šventas reikalas. Ji žavisi viskuo, ką sugalvoja sūnus. O jis žodis po žodžio spausdintinėmis raidėmis perrašo savo pirmus eilėraščius, kad susikurtų iliuziją, jog jie išleisti.

Kartais, kai aš, sėdėdamas prie stalo su trumpomis kelnaitėmis, pakeldavau į ją akis, man pasirodydavo, kad pasaulis per mažas sutalpinti mano meilę jai, – rašys jis Aušros pažade.

Meilužis, žengiantis pirmuosius žingsnius, rašytojas, neparašęs nė vienos knygos, Romainas Kacewas ieško personažo, kad suteiktų pavidalą savo svajonėms. Visas jo nerimas, visas jaunystės įkarštis ir išdidaus frustruoto paauglio didybės manija susitelkia į vardo medžioklę, ir tai tampa nuostabia įsivaizduojamų tapatybių poezija.

Jis apgailestauja, kad nesusigalvojo pasivadinti Racine'u arba Montherlant'u anksčiau už pačius Racine'ą arba Montherlant'ą! Pavydi Shakespeare'ui, Goethei ir Hugo. Kiaurą dieną sudarinėja ilgus kerinčių vardų sąrašus: „Alexandre Natal, Roland de Chanteclerc, Vasco de la Fernaye, Romain de Mysore, Alain Brisard, Romain Cortès...“ Vakare skaito juos sužavėtai Ninai. Pamiršta pradėtą romaną, nebaigtą apsakymą ir mėgina atpažinti save virtinėje herojų, kurių vardai apgieda nepaprastus likimus. „Roland Campeador, Hubert de Longpré, Armand de la Torre...“ Nė vienas iš jų dar nėra pakankamai gražus nei pakankamai skambus. Kaip Viduramžių romane, Romainas Kacewas pats sau tebėra Puikusias Nepažįstamasis.

Apie savo paauglystę Nicoje Romainas Gary vieną dieną bendrais bruožais, apytikriai papasakos romane *Aušros pažadas*, kuris bus laikomas pačiu autobiografiškiausiu jo kūriniumi ir kuriame iš po pripažinto ir mėgstamo rašytojo kaukės dar prasišvies anų laikų jaunuolio švelnūs jausmai bei skauduliai. Tačiau čia veltui ieškotum tikslių biografijos detalių. Aprašyta Nicos atmosfera su visomis pagundomis ir vargais. Paauglio

istorijos, apmestos santūria plunksna ir sutralpintos į vos kelis rinktinius epizodus, centre – motinos ir sūnaus meilė, savininkiška ir reikli.

Nina Kacew čia pasirodys su savo žaliomis akimis ir pilku apsiaustu, serganti diabetu, bet Romainas Gary nepateiks tikro jos portreto – išskyrus neryškų siluetą, kad ir be galo jaudinančią. Jis visai neminės licėjaus gyvenimo, garbės sąrašų nei apdovanojimų už prancūzų kalbą. Neįvardys buvusių bendraklasių. Vaizdingame pasakojime jis nuolat išlaiko tam tikrą atstumą nuo įvykių, kuriuos galbūt išgyveno, ir, be abejo, sąmoningai visą savo praeitį palieka tam tikroje migloje.

Taigi, kad iš pabirų prisiminimų sudėliotume dėlionę, teks kreiptis pagalbos į jo paauglystės liudytojus – tokius klasiės draugus kaip Pierre'as Darmonas, François Bondy, Sacha Kardo-Sessoëffas, artimiausius bičiulius Sylvią ir René Agidus arba į kaimynus – Bufos turgaus prekiautojus ar, pavyzdžiui, „Vašingtono“ kavinės savininkus. Viešbučio „Mermonts“ fasadas šiandien dar išlikęs – bet ten nebe viešbutis, o sodas išnyko. Bufos turgus nė kiek nepasikeitė, nors jaunoji karta visai nebeprisimena ponios Kacew nei jos sūnaus. Imperatoriškojo parko klubas ir Karališkasis viešbutis tebėra savo vietose. O Nicos licėjaus (dabar vadinamo André Masséna vardu) archyvuose išsaugotas Romaino Kacewo pėdsakas: garbės sąrašai, apdovanojimai už prancūzų kalbą.

Pasak visų liudytojų, šiame autobiografiniame romane Romainas Gary neiškraipė tiesos, nemelavo. Bet savo rūšią paauglystę – paskirtą mokslui ir svajonėms – apgaubė poetine miglele, savotišku kiaukutu, kurį vėliau sudaužys, kad vieną po kito įgyvendintų kone visus beprotiškus planus, sukurtus motinos, galvojančios apie jo ateitį.